כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת פקודי ■ כ"ט אדר א' ה'תשע"ו ■ 09.03.2016 ■ גליון מס' 368

תפוצה לכל קהילות ישראל

זכר למחצית השקל – יישוב ארץ ישראל

/ הרב יהודה זולדן

א. מנהג זכר למחצית השקל

במשנה (שקלים פ"ח מ"ח) נאמר: "השקלים... אין נוהגין אלא בפני הבית". לא מצינו במקורות התנאים והאמוראים שנהגו לגבות מעות כזכר למצות נתינת השקלים שהיתה במקדש. הצדקה הניתנת לעניים בפורים קרואה בלשון התנאים כלשון המגילה: "מתנות לאביונים" (אסתר ט, כב; משנה מגילה פ"א מ"ג-ד), ובלשון האמוראים: "מעות פורים" (ירושלמי מגילה פ"א הל' ד) או: "מעות של פורים" (עבודה זרה יז ע"ב), או: "מגבית פורים" (ב"מ עח ע"ב), או: "מצוות פורים" (ירושלמי שם), ומכל מקום לא בשם שקלים.

המקור הראשון בו אנו מוצאים שיש לתת מטבעות בהקשר של מצות מחצית השקל, נמצא במסכת סופרים (פרק כא הלכה ד): "וצריכין כל ישראל לתת שקליהן לפני שבת זכור, ואסור לומר עליהם לשם כופר, אלא לשם נדבה. וצריכין להספיק מים ומזון לאחיהם העניים, משום קולבון, ומשום מתנות לאביונים."

הקשר למחצית השקל הוא באזהרה שלא לומר על מטבעות אלו שהם כופר, דהינו מצות נתינת שקלים. עוד נאמר שיש לתת לעניים את השקלים הללו: "משום קולבון ומשום מתנות לעניים". קולבון זהו מטבע שהיו מוסיפים בעת נתינת מחצית השקל כנאמר במשנה בשקלים (פ"א מ"ו-ז). מתשובה בתקופת הגאונים, ניתן גם כן ללמוד שנהגו לקרוא למטבעות אלו שקלים, וגם שם יוצא המשיב נגד הנהגה זו. כך מופיע בתשובות הגאונים (מזרח ומערב, אוצר הגאונים מגילה סימן מ): "מה שמכריזים במקומכם על השקלים לא יפה הם עושים שקוראים אותם שקלים ונאסרו איסור הנאה שכיון שקראו להם שקלים תפסום בהקדש ואסורה לעניים."

תשובה נוספת (שם בסימן מה): "שאע"פ שאמרו גובים בו ביום, לא שקלים אלא צדקה בעלמא".

מדברי הגאונים ניתן להבין שהיו מכריזים על השקלים גם לאחר החורבן, תשובתם איננה עוסקת בקריאת פרשת שקלים, אלא בהכרזה על השקלים, דבר שהכל מסכימים שהיה נהוג רק בזמן המקדש. גם כאן לא מדובר במפורש על מחצית שקל, ועל זכר לה. יתכן והכוונה בהכרזה זו היתה לעורר על מצות צדקה לעניים בפורים, ולצדקה זו קראו שקלים. המשיב טוען שמאחר והיו מכריזים על מעות אלו כשקלים, הציבור היה קורא להם בשם זה, ואז הם נתפסו בקדושה ואסורים לעניים (כדברי התנאים במשנה בשקלים פ"ח מ"ח).

התייחסות רחבה ונוספת בתקופת הגאונים לשאלת המקדש שקלים בזמן הזה נמצא בסדר רב עמרם גאון (סדר פורים ד"ה ולמה קורין): "אמרו חכמים (בבא בתרא ט ע"א): "אמר רבי אלעזר בזמן שבית המקדש קיים אדם שוקל ומתכפר לו". מכלל שאין שוקלין אלא בזמן שביהמ"ק קיים, ואם שקל בזמן הזה כיון שקרא עליהם שם שקלים תפשן הקדש ואין להן פדיון. ואין יכול לתנם לעניים, שכך שנינו (משנה שקלים ח, ח): "המקדיש שקלים ובכורים ה"ז קודש. ר' שמעון אומר האומר בכורים קודש אינן קודש". ועד כאן לא נחלק ר' שמעון על החכמים אלא בבכורים, אבל בשקלים מודה להם שהן קודש. והואיל והן קודש אסור לתנם לעניים. מאי תקנתם, יוליך לים המלח. כמו שאמרנו (יומא סו ע"א): "אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה, ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה או כסות או כלים ירקבו, מעות וכלי מתכות יוליך לים המלח." רב עמרם גאון איננו מזכיר הכרזה או נתינה של שקלים, אלא מבהיר בהרחבה שאין מצוה זו נוהגת אחר החורבן. יתכן שדבריו אילו

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ובצלאל עשה את כל אשר צוה ה'
שותפים רבים היו בעשיית המשכן, והנה עם סיכום מלאכת המשכן וכליו חוזרת התורה ומזכירה לנו בפעם השלישית את חלקו...
המשך בעמי 3

שוויית חורף
איך אנו מתירים לעצמנו לשלוח משלוח מנות בחג הפורים על ידי שליח מבלי שאנו מבררים שהמשלוח מנות אכן הגיע ליעדו?...
המשך בעמי 5

סיפור לשבת
"היהודי הטוב מגוסטינין"
'היהודי הטוב מגוסטינין' כינו הכול את הצדיק רבי יחיאל-מאיר ליפשיץ, רבה של גוסטינין וממנהיגי יהדות פולין בדורו. ולא בכדי...
המשך בעמי 6

שביבים
■ גם בחיפה ולוד
■ גדר אביון דפורים
■ וסירב להורות לוועד הרבנים
■ מזמור כ"ב בתהילים
■ רמז מהתורה לסעודה בפורים
■ שלימות מדת השלום: התבטלות
המשך בעמי 7

מתייחסים גם כן לנוהג קריאת שם שקלים על מטבעות בזמן הזה, דבר אותו הוא שולל.

המנהג ליתן מטבעות כזכר למחצית השקל נמצא בצורה מפורשת אצל הרב שמשון בן צדוק (תלמיד המהר"ם מרוטנבורג) בספר תשב"ץ קטן (סי' קעב - קעג): ומה שנותנים ג' מחצאות בפורים זהו רמז לשקל דכתיב בפרשת כי תשא ג' פעמים מחצית השקל.

על מעות פורים שהם המתנות לאביונים הנזכרים במגילה אותם יש לתת לעניים בפורים, נוסף עוד ענין והוא זכר למצות מחצית השקל, ושוויו הוא ג' מחציות המטבע הנהוג באותו מקום. זאת על אף שבמקדש היו נותנים רק מחצית שקל אחת.

מנהג זה התפתח באשכנז, והוא נזכר אח"כ במספר מקורות (יובאו להלן בפרק ב), וכך מובא ברמ"א (או"ח סי' תרצד סעי' א): הגה: י"א שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר.

נתינת מעות זכר למחצית השקל, לא נמצא במנהגי ספרד, ואף לא בספרי הפסיקה כמו ברמב"ם, טור, והשו"ע. עם זאת, נראה שבשלב מאוחר יותר חדר מנהג זה גם לספרד, ויש פוסקים הכותבים על נתינת מעות כזכר למחצית השקל. נראה שמנהג זה בקהילות ספרד מופיע לראשונה אצל הרב יוסף דוד, בשו"ת בית דוד (יו"ד סי' קיח): "צריך ליתן מחצית השקל הקבוע באותו מקום ובאותו זמן אם הוא עשרה גרה או יותר."

הרב יעקב חיים סופר בכף החיים (או"ח סי' תרצד ס"ק ג-ד) כותב שמנהג זכר למחצית השקל אמנם לא נזכר ברמב"ם, בטור ובשו"ע, ומציין שבענין זה המקור למנהג זה בקהילות ספרד הוא בדברי הרמ"א: "ומ"מ המנהג כדברי מור"ם ז"ל בהגה כדי לעשות זכר למחצית השקל שהיו ישראל נותנין באדר לעבודת ביהמ"ק ...ועל כן מי שידו משגת יש לעשות זכר למחצית השקל". גם הרב עובדיה הדאיה (שו"ת ישכיל עבדי, ח"א או"ח סי' יט) מציין שהמנהג לא נזכר בתלמוד ואצל הראשונים בספרד, והמנהג מבוסס על דברי הרמ"א, ויש לתת זכר למחצית השקל, ומלבד זאת מתנות לעניים.

ב. ייעוד תרומת זכר למחצית השקל

מה ייעודם של המטבעות שנאספו זכר למחצית השקל? יהודים שישבו בחו"ל הרבו לתרום ליושבי ארץ ישראל בהזדמנויות שונות, ולקיים בזה מצות צדקה. התרומות הועברו דרך המשולחים - השד"רים, קופת ר' מאיר בעל הנס, ועוד. זאת על בסיס המדרש: "בארצך יושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ" (מדרש תנאים לדברים טו, ז). התרומות לא היו כסף לעניים דוקא, אלא גם משלוח בגדים ומזון, פריעת מסים וחובות, ועוד. בדברינו הבאים נתמקד בהעברת מטבעות זכר למחצית השקל כזכר למה שהיה במקדש, שניתנו לטובת הישוב בארץ ישראל ולענייה, ולא כצדקה רגילה.

גם במנהגי מהרי"ל נזכר מנהג נתינת מטבע זכר למחצית השקל. באשר לייעוד התרומה, כתב המהרי"ל (מנהגים, הלכות פורים ד, ו): וראיתי שם שבעלי כיסים ויש מן הבינונים נתנו מחצית השקל, ואת מחצית השקל החזיקו לסייע בו אל העולים לארץ הצבי לשם שמים, ומעות פורים היו חולקים מיד באותו פורים לעניים כשאר צדקה. משלוח המעות לארץ ישראל התפשט במקומות נוספים באשכנז, וכך מצינו במנהגי פרנקפורט, בדברי הרב יוסף יוזפא האן נוירלינגן, יוסף אומץ (סי' תתרפט): בהרבה מקומות המנהג לשלוח מחצית השקל לעניי ארץ ישראל, ומנהג יפה הוא אחר שבזמן הבית היו כל ישראל שולחין שקליהן לירושלים.

הרב יוסף יוזפא, מחבר ספר יוסף אומץ היה גם נאה מקיים. הרב יוזפא שימש מנהגים דק"ק וורמיישא, וכך הוא מצטט מפנקס ק"ק וורמישא: היום יום ב' כ"ד סיון שס"א לפ"ק, לקחנו... מעות מחצית השקל... ושלחנו אל יד האלוף הגאון הר"ר זעליקמאן פנחס נוירלינגן מק"ק ורנקבורט, לשלוח אל ארץ צפת תוב"ב ולעניי ירושלים וחברון.

היום יום ב' כ"א סיון שס"ב לפ"ק, לקחנו ממעות מחצית השקל, לשלוח ע"י האלוף הר"ר יוזפא בן הר"ר זעליקמאן לארץ צפת תוב"ב ולעניי ירושלים וחברון.

גאוני פרנקפורט הנזכרים הם הרב יוסף יוזפא, ואביו הרב זעליקמן נוירליגן.

באותה שנה בדיוק, מצינו את קהילת וינציאה המתקנת זאת כתקנה מחייבת, שאף ניתן לכפות על קיומה. הם גם פנו לקהילות אחרות באיטליה ובפולין ללכת בעקבותיהם. כך מופיע בתקנת וינציאה בשנת שס"א: שיחויבו כל איש אשר בשם ישראל יכונה שהוא בן עשרים שנה ומעלה, ושיהיה מן פורעי מס, מן שלושה דוקאטי ומעלה לפרוע מחצית השקל שהוא רביע דוקאטי לכל שנה בשנה, והפרעון יעשה בשבוע שתחול בה פרשת שקלים... ויהיה כח ביד מעלתם של הגבאים המיוחדים לכך לכוף ולנגוש למסרב ח"ו לפרוע זה בכל מיני כפיות... והעמדנו עלינו לתת מחצית השקל איש כופר נפשו לסייע לעניים האלה, ממנו יראו ויעשו כל הקהילות הקדושות, ויען וראינו כי יש מן הק"ק אשר לא נתעוררו עדין לזה, באנו כמזכירים לעשות סדר ותיקון על נתינת מחצית השקל כי עניי עיר הקדושה קודמים לכל ואעפ"י שחרבה בקדושתה עומדת.

את עקבותיו של מנהג משלוח התרומות לארץ ישראל אנו מוצאים עוד בקהילות אשכנז אחרות.

משהגיע מנהג נתינת מעות זכר למחצית השקל לספרד, מצינו שגם שם היו שהעבירו את תרומת זכר למחצית השקל לארץ ישראל. בעל כף החיים (או"ח סי' תרצד ס"ק כג-כד), כותב שמנהג איזמיר שמכריזים בפרשת שקלים על נתינת זכר למחצית השקל, ומר"ח אדר יוצאים הגבאים לגבות מבני העיר ומחלקים לת"ח נצרכים ולעניים בא"י: ויש מקומות שמניחים פקידים לגבות מחצית השקל מכל בני העיר ואח"כ מאספים אותם יחד ושולחים לחכמי ארץ ישראל והוא זכר למחצית השקל בזמן הבית שהיו גובין אותם מחו"ל ושולחין לירושת"ו לעבודת בית המקדש, ובא"י עצמה יש נוהגין לתת אותם לגבאי צדקה להוצאות בית הכנסת זכר למקדש ויש שנותנין אותם לת"ח הנצרכים בצנעא.

לפי כף החיים גם בארץ ישראל ייעדו את התרומה זכר למקדש, לדבר שיסייע לבנין הארץ - להוצאות בית הכנסת שהוא עצמו מקדש מעט.

הרב רפאל אהרן בן שמעון, נהר מצרים (חלק אורח חיים דף נג ע"ב) כותב על מנהג מצרים: בענין מחצית השקל פה אין מנהג קבוע. יש רבים הנותנים אותו לעניי עיה"ק ירושלים ת"ו ונותנים אותו ביד הגבאי שלהם הממונה על ככה. ואין לשום עיר מארץ הקדש שום זכות מקופת השקלים, זולת עיר קודשנו ותפארתנו ירושלים ת"ו כי הוא זכרון למחצית השקל הניתן בזמן בית המקדש לקנות בו תמידי ציבור, ויש נוהגים לחלקו הם לעניים צנועים. ונהרא ונהרא ופשטיה. והבוחר בירושלים יראנו בבנינה בקרוב ויעשה עמנו לטובה אות וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות.

ג. זכר מחצית השקל כצדקה

כספי מחצית השקל יועדו לקורבנות, תרומות שלא השתמשו בהם היו מועברים בסוף השנה לבנין העיר ירושלים - אמת המים, חומות מגדלים וכל דבר שנדרש לבנין ירושלים (שקלים פ"ד מ"ב). מכאן שעשית זכר למחצית השקל, לטובת יושבי הארץ ובנינה הוא הדבר שמזכיר באופן הולם יותר את עיקרה של המצווה.

יחד עם זאת, פוסקים רבים סוברים שאת כספי זכר מחצית השקל יש לייעד למטרות אחרות, וקיימת מידת מה של התעלמות מהמקורות המובאים לעיל בדבר נתינת המעות לעניי ארץ ישראל בדוקא, או ליישוב הארץ. יש הסוברים שאת מעות זכר למחצית השקל יש לתת לעניים, וזאת בנוסף למעות פורים הניתנים לעניים. הקשר בין מצות מחצית השקל בזמן הבית, למצות צדקה לאחר החורבן, נמצא בגמ' (בבא בתרא ט ע"א): "אמר רב אסי: לעולם אל ימנע אדם עצמו [מלתת] שלישית השקל בשנה, שנא': (נחמיה י, לג) והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו. ואמר רב אסי: שקולה צדקה כנגד כל המצות, שנאמר: והעמדנו עלינו מצות וגו', מצוה אין כתיב כאן אלא מצות. ...וא"ר אלעזר: בזמן שבהמ"ק קיים, אדם שוקל שקלו ומתכפר לו, עכשיו שאין בהמ"ק קיים, אם עושין צדקה - מוטב, ואם לאו - באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן לצדקה, שנא': (ישעיהו ס, יז) ונוגשיך צדקה.

יש שלא ראו ענין במטרה מסוימת, ואפשרו לתרום את מעות זכר למחצית השקל למטרות מגוונות. כך כתב הרב יחיאל מיכל אפשטיין בערוך השולחן (או"ח סי' תרצד סעי' ח): "ויכולים ליתן מעות מחצית השקל לאיזה מקום שירצו, ולאו דוקא לתיקון בית הכנסת שהוא כמו בדק הבית, דאינו אלא לזכרון בעלמא, ועיקר מחצית השקל היה על הקרבנות דעכשו אין שיך זה. ויש נותנין מעות מחצית השקל להחזן, ואין קפידא בזה. וגם נוהגים ליתן מעות מגילה להקורא (אולי צ"ל: להקורא מגילה), ואין איסור בדבר ואין חיוב בדבר." יש המייעדים את הכסף להחזקת לומדי תורה, ובדעה זו תומך מאד הרב עובדיה יוסף (שו"ת יחוה דעת ח"א סי' פו): "והגאון רבי חיים פלאג'י בספר רוח חיים (סי' תרצד אות ב), הביא מהאחרונים שכתבו שיש לתרום המעות לתלמידי חכמים עניים השוקדים על דלתות תורתינו הקדושה, כמו שאמרו חז"ל: אם בקשת לעשות צדקה, עשה עם עמלי תורה, ושכן המנהג ע"כ. ובאמת שכן ראוי לתרום המעות למוסדות התורה, שהם הישיבות הקדושות שלנו."

ומכאן ואילך הוא מביא מקורות רבים על המצוה והחשיבות שיש בתמיכה בלומדי תורה ובהחזקת מוסדות תורה, אם כי מקורות אלו לא עוסקים ישירות בייעוד מטבע שניתנה זכר למחצית השקל. ומסיים: "לפיכך מצוה גדולה לתרום המעות שהם זכר למחצית השקל לטובת הישיבות הקדושות."

ד. זכר למחצית השקל לבנין הארץ ולצרכי הכלל

תרומת מחצית השקל בזמן המקדש שמשה בעיקרה לצורכי הכלל והציבור, והיא לא ניתנה כצדקה לאנשים פרטיים. הנהגת זכר למחצית השקל, ראוי שתהיה כתרומה לצרכי הכלל ולא לצרכים פרטיים, לאלה יש את מצות הצדקה באופנים שונים במשך כל השנה, וגם בפורים במסגרת מתנות לאביונים. ראית מחצית השקל כתרומה לכלל וכעבודה ציבורית, היא הבנה מהותית ביסודה של מצוה זו, ובהנהגת זכר לה לאחר החורבן. כך הסביר הראי"ה קוק, מדבר שור (עמ' קכח-קכט, מאורות הראיה - חנוכה ארבע פרשיות ופורים, עמ' קמג - קמד): "ענין השקלים כפי מה שאנו רואים הוא לאחד את כל עדת בני ישראל בין בעניני העבודה להשי"ת בין בצרכי הכלל החומריים, שהרי התמידים באים משקלים, ומשירי הלשכה באים חומות העיר ומגדלותיה. ...להורות ולקבע כי יסוד המבוקש מכל עבודת ה' הפרטית שבישראל הוא הצלחת הכלל. ודרך זה נקבע בישראל לעד, עד שאפילו בגלות שאין לנו בית מקדש, וארץ ישראל, וקורבנות המאחדים אותנו בפועל, מכל מקום כח האחדות תמיד חופף על ישראל במה שקדושת כל המצוות ועבודת השי"ת שישראל עושין עיקר פעולתן הוא להצמיח מזה צדקה ותהילה אל הכלל."

נראה אם כן שמנהג זכר למחצית השקל בו ניתנת התרומה לצרכי הכלל - לבנין הארץ, ולבניינה של ירושלים, הוא היישום הקרוב ביותר שניתן לעשות זכר למה שהיה נהוג בזמן המקדש.

מהמקורות שציינו לעיל, נראה שביטוי ישיר וממוקד יותר, יהיה אם ננהג כמו שנהגו בעבר, סיוע לעולים לארץ, לבנין הארץ, לבניינה של ירושלים, לעניים, לתלמידי חכמים ולמוסדות תורה בארץ ישראל, דוקא כחלק מבניינה ויישובה של הארץ.

(מתוך מאמרי אמונת עתיך - עלון מס' 25)

ובצלאל עשה את כל אשר צוה ה'

/ הרב יעקב הלוי פילבר

שותפים רבים היו בעשיית המשכן, והנה עם סיכום מלאכת המשכן וכליו חוזרת התורה ומזכירה לנו בפעם השלישית את חלקו ומקומו של בצלאל במעשה הזה: "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה". - מה ראתה התורה לחזור ולהזכיר שלש פעמים (עיין לא ב, לה ל) את בצלאל, את אביו, את סבו ואת שם שבטו? הופעתו של בצלאל היתה תגלית מופלאה שמלכתחילה לא היתה מוכרת לישראל: "נולד בצלאל אין הכל יודעין, נתמנה למלאכת המשכן ידעו אותו הכל" (תנחומא) מינויו של בצלאל בא כהפתעה לא רק לבני ישראל אלא אף למשה רבנו, וכך דרשו במדרש (תנחומא ויקהל ג) על הכתוב: "'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם' - מהו כן? בשעה שאמר הקב"ה למשה בהר על מלאכת המשכן, הראהו כל כלי וכלי היאך לעשות, שנאמר (כה מ): 'וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר', והיה משה סבור שהוא יעשה את המשכן, שאמר לו: 'ועשית

את הקרשים', 'ועשית שלחן', 'ועשית מזבח', ועשית פרכת', 'ועשית כיור' וכך כל מלאכת המשכן, כיון שסדר לו כל דבר ודבר אמר משה: רבש"ע מי יעשה כל זאת? אמר לו: 'ראה קראתי בשם בצלאל''. כשירד משה אמר להם לישראל: כך אמר לי הקב"ה לעשות לו משכן, קרשים ומזבח ושלחן, אמרו לו: ומי יעשה כל זאת? אמר להם: בצלאל, התחילו מרננים על משה ואמרו: לא אמר הקב"ה למשה לעשות את המשכן ע"י בצלאל, אלא משה מעצמו ממנה אותו על שהוא קרובו, משה מלך, אהרן אחיו כהן גדול, בניו סגני כהונה, אלעזר נשיא הלוי, בני קהת נושאי המשכן, וזה (בצלאל) שליט על מלאכת המשכן, כל הגדולה הזו מבקש משה לכוון. אמר להם משה: אני לא עשיתי כלום מדעתי, אלא הקב"ה אמר והוא מראה להם: "ראו קרא ה' בשם בצלאל", לקיים מה שנאמר: 'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם'... בעיני אלוקים זה בצלאל... ואדם אלו ישראל."

לפני מינויו היה בצלאל דמות עלומה, לא שהיה חסר כישורים, שהרי אמרו על הכתוב: "וימלא אותו רוח אלוקים בחכמה" (לה לא) "שכבר היתה בו חכמה, ללמדך שאין הקב"ה ממלא חכמה אלא למי שיש בו כבר חכמה, והקב"ה כשרואה באדם שיש בו רוח חכמה ממלאו, הוי וימלא אותו רוח שכבר היה בו". (תנחומא) ובמה מילא אותו? בחכמה, בתבונה ובדעת: "החכמה מלימוד, התבונה מעצמו, הדעת הלומד דבר מדבר" (לקח טוב) - "מהיכן זכה בצלאל לכל החכמה הזאת?" שואל המדרש, והתשובה לכך אינה אחת. אנו מוצאים מקורות שונים לחכמתו: "מה ראה להזכיר כאן חור? אלא בשעה שביקשו ישראל לעבוד עבודת כוכבים נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחם, עמדו והרגוהו. אמר לו הקב"ה: חייך, שאני פורע לך... כל בנים היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם, שנאמר: 'ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור... וימלא אותו רוח אלוקים'." ועוד אמרו שם (שמו"ר מח ד): "ומהיכן זכה לכל החכמה הזאת? בזכות מרים, שנאמר: 'ויעש להם בתים', ומה היו הבתים? בית הכהונה ובית המלכות. יוכבד נטלה כהונה ומלכות: אהרן כהן גדול, משה מלך, ומרים נטלה חכמה, שהעמידה בצלאל." אלא שבאותו מדרש גם מובא: "כל החכמה הזו מנין? מן הקדוש ברוך הוא". לכאורה משמע שחכמתו של בצלאל באה בזכותם של אחרים, מתנה משמים או בזכות אבותיו, אלא שאין זו תמונה שלימה, וכך מובא במדרש: "את מוצא שלושה שמות נקראו לו לאדם: אחד מה שקוראים לו אביו ואמו (כמו תורשה או זכות אבות) ואחד מה שקוראים לו בני אדם, ואחד מה שקונה לעצמו. טוב מכולן מה שקונה לעצמו, תדע לך שהרי בצלאל על ידי שקנה שם טוב זכה שיעשה מלאכת המשכן" (תנחומא) נמצא שעיקר זכותו של בצלאל היתה זכות עצמו, בבחינת הבא להיטהר מסייעין בידו, לפי זכויותיו הוא זוכה ל"סייעתא דשמיא" ואז גם מתחשבים בזכות אבותיו ובזכות כל אלו מזכים אותו מן השמים. כמו שמובא במדרש (שמו"ר מח ה): "הכל היו אומרים: בצלאל בחכמתו ובתבונתו עשה את המשכן. אמר הקב"ה: אני הוא שבראתיו ולמדתיו, שנאמר: 'הנה אנכי בורא חרש - לפיכך אמר משה: 'ראו קרא ה' בשם'."

בצלאל לא היה היחידי בעושי המלאכה, צורפו אליו חכמי לב, ועם זאת נזקפת המלאכה על שם בצלאל כמו שנאמר בתחילת פרשתנו: "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה" ונשאלת השאלה מדוע התורה כה מבליטה רק את חלקו של בצלאל במלאכת המשכן? נחלקו על כך הרמב"ן והראב"ע, לפי הראב"ע אכן בצלאל הוא שעשה את כל כלי המשכן (צ"ע מה היה תפקידם של השאר?): "הוא עשה כל כלי הקודש" (ראב"ע לז א) לעומתו כתב הרמב"ן שאמנם "על פיו נעשה הכל" אבל אין כוונתו שבצלאל לבדו עשה את כל המלאכה, אלא שהוא היה כעין מנהל עבודה: "כי הוא המורה לכל החכמים, ולפניו היו עושים כולם ומראים אליו כל מלאכתם, כמו שאמר: 'ולהורות נתן בלבו' - אבל גם כל חכמי לב עשו במלאכה, כמו שאמר: 'ויעשו כל חכמי לב בעושי המלאכה את המשכן'." וראיה לשיטת הרמב"ן ממה שרק בעשיית הארון כתבה התורה: "ויעש בצלאל את הארון" בעוד שבשאר כלי המקדש נכתבה העשייה בסתם. ומזה למדו במדרש (תנחומא ויקהל ז): "'ויעש בצלאל את הארון' - אין אתה מוצא באחד מכל כלי המשכן שעשה שם בצלאל כלום אלא בארון, וכל המלאכות האחרות וכל הכלים האחרים, באמירתו ועצתו".

לפי הדעה שלא בצלאל לבדו, אלא גם שאר החכמים היו שותפים פעילים בעשיית המשכן וכליו, צריך להסביר מה עשה את בצלאל לראש החבורה ולמיוחד שבהם? הגורם לכך היו לפחות ארבע תכונות שנצטרפו בו. הראשונה, חכמתו היתירה: "וימלא אותו רוח אלוקים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה". השניה מומחיותו ומיומנותו: "ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת... לעשות בכל מלאכת מחשבת" (לה, לא-לג) וכן כתב הרמב"ן: "והזכיר בארון ויעש בצלאל, כי האומן הגדול שבהם הוא עשה לבדו הארון". והספורנו כתב: "והארון שהיה מיוחד בכלים נעשה ע"י בצלאל שהיה גדול שבכולם". השלישית, מסירותו לתפקיד: "על שנתן נפשו עליו ביותר לא קפח הקב"ה שכרו ופרסמו הכתוב על כל דבר ודבר" (שמו"ר נ ה) הרביעית, כושר המנהיגות ככתוב: "ולהורות נתן בלבו" ופירש הרשב"ם: "להורות לאחרים", והסביר ראב"ע: "יש חכם וגם חרש לא יוכל להורות היטב". ואכן היה בצלאל אדם לא שגרתי בעל מעלות רבות שחלקן באו לו בזכות עצמו, חלקן בזכות אבותיו וחלקן כמתנה מן השמים. ■

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שאלת עו"ד ש. בקר / ירושלים: לאחרונה בעקבות לימוד בדף היומי התעוררה אצלי קושיא, ומכיוון שהיא קשורה לימי הפורים הקרבים ובאים פונה אני אל הרב להציג את שאלתי.

בדף היומי[א] למדנו כי אחד שאמר לשליח צא וקדש לי אישה, והלך שלוחו ומת, אסור בכל הנשים שבעולם, משום שחזקה שליח עושה שליחותו, ולכן חוששים אנו שהשליח אכן קידש עבורו אישה כלשהיא, ואין אנו יודעים מי היא, ומשום כך כל אישה שאתה ירצה המשלח להתחתן כעת, יש לחוש שמא היא קרובה של המקודשת.

ומבואר שם בגמרא שכלל זה של 'חזקה שליח עושה שליחותו' נאמר רק לחומרא, אבל לקולא, כלומר שלהחמיר אנו חוששים שאכן השליח עשה שליחותו, אבל לסמוך על חזקה זו להקל אי אפשר.

קושייתי היא, אם כן איך אנו מתירים לעצמנו לשלוח משלוח מנות בחג הפורים על ידי שליח מבלי שאנו מבררים שהמשלוח מנות אכן הגיע ליעדו, ומסתמכים על כך שמן הסתם השליח עשה שליחותו, הרי בגמרא מבואר שאי אפשר להסתמך על כלל זה להקל, אלא רק להחמיר??

תשובה: אכן דנו רבותינו האחרונים בשאלה זו, ונאמרו כמה יישובים בדבר, וקודם שאביא את דבריהם, אוסיף מעט כדי להבהיר את שאלתך.

הנה מה שכתבת בשאלתך כי אין אנו מסתמכים על חזקה זו להקל אלא רק להחמיר, יש להעיר, שבמשנה ובגמרא במסכת עירובין[ב] מבואר שלעניין איסורי דרבנן, מסתמכים אנו על חזקה זו בין להחמיר ובין להקל, וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך[ג], ורק לעניין איסורי דאורייתא נחלקו האמוראים[ד] שם האם חזקה זו רק להחמיר נאמרה וכמו שמוכח מסוגיית הגמ' במסכת גיטין שציינת בשאלתך, או גם להקל.

ואם כן מאחר שמצוות 'משלוח מנות' היא מדברי סופרים, ואינה כתובה בתורה, בזה אנו סומכים על חזקה שליח עושה שליחותו אף להקל.

אמנם זה אינו, מאחר ומבואר בדברי הראשונים ובדברי הפוסקים כי מצוות משלוח מנות מוגדרת כ'דברי קבלה' מאחר וכתובה במגילת אסתר שנכתבה על פי רוח הקודש, ו'לדברי קבלה' יש גדר של 'דברי תורה'[ה], חוזרת הקושיה למקומה היאך סומכים אנו על חזקה זו להקל במצוות משלוח מנות.

ועתה נכתוב את דברי רבותינו האחרונים בעניין זה:

הגאון הרב שלמה קלוגר זצ"ל התייחס לשאלה זו בתשובותיו[ו] ויישב הערה זו בשתי דרכים:

א) אכן צריך המשלח לחזור לומר 'עשיתי שליחותך', או לברר בדרך אחרת[ז] שאכן המשלוח מנות הגיע ליעדו (כלומר אכן השאלה נכונה ואי אפשר לסמוך על חזקה זו במצוות משלוח מנות)

ב) מכיוון שאפשר לברר ולגלות אם אכן השליח עשה שליחותו, אם כן אין לחוש שמא השליח לא עשה שליחותו, ומה שבדרך כלל אמרינן שאין לסמוך על השליח להקל, זה דווקא בשליחות כזו שאי אפשר לברר האם אכן עשה שליחותו.

בשו"ת 'חלקת יעקב'[ח] יישב מנהג העולם שלא להקפיד על כך על פי שיטות הראשונים[ט] שפסקו להלכה כדעת רב ששת בגמרא בעירובין, הנוקט שיש לסמוך על חזקה זו גם בדינים מן התורה, ובתנאי שיהיה זה שליחות שאם השליח לא יעשה את שליחותו יבוא המשלח לידי עבירה[י], ואם כן הוא הדין בנידון דידן, שאם השליח לא יעשה את שליחותו להביא את משלוח המנות אל יעדו, גורם למשלחו לעבירה - אי קיום מצוות עשה מדברי קבלה של 'ומשלוח מנות איש לרעהו'.

ומרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל[יא] יישב מנהג זה על פי צירופי שיטות, שיטות הנוקטות שגם בדיני תורה אמרינן חזקה עושה שליחותו וכנ"ל, ושיטות הנוקטות שאין למצוות הפורים גדר של 'דברי תורה' וכמו שמוכח מכמה וכמה ראשונים[יב]. ועיין הערה[יג].

עוד שמעתי ליישב בשם מרן הרב אלישיב זצ"ל, שבנידון דידן אם השליח לא יעשה את שליחותו, כלומר, לא יביא את משלוח המנות אל יעדו, הרי שמשלוח המנות גזל בידו, ואין אנו חוששים שהשליח יעבור על גזל[יד].

עוד יש להעיר, שהרי מצד הדין די במשלוח מנות אחד לצאת ידי חובת המצווה, ואם כן די לי בזה שמשלוח מנות אחד ברור לי כי הגיע ליעדו (וכגון שנתן הוא בעצמו) ושאר משלוחי מנות שאינם חובה, בוודאי שיכול לסמוך על השליח שיעשה שליחותו, מאחר ואין לזה משמעות לעיקר המצווה.

א - מסכת גיטין דף ס"ד עמוד א'.
ב - דף ל"א עמוד ב' ודף ל"ב עמוד א'.
ג - או"ח סימן ת"ט סעיף ח' לגבי עירובי תחומין.
ד - רב נחמן ורב ששת עיין שם.
ה - וכמבואר במ"ב סימן תרצ"ב בשם הפמ"ג שאם הוא מסופק אם קרא את המגילה או לא (קריאת המגילה ביום) אפשר שיש לו לחזור ולקרוא ואין אומרים ספק דרבנן לקולא משום שהוא דברי קבלה, וע"ע בשו"ע סימן תרצ"ו סעיף ז' לגבי אונן בפורים בכשר ויין משום דלא אתי עשה דיחיד דאכילות וידחה עשה דרבים דאורייתא לשמוח בפורים, דדברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה.
ו - שו"ת 'האלף לך שלמה' חלק אורח חיים סימן שפ"ג.
ז - כמו כן יש לומר שאם השליח חוזר עם משלוח מנות מהמקבל, כנהוג, יש לומר שזה לכשעצמו הוי הוכחה שאכן ביצע את שליחותו, גם ללא עדות השליח, ונפ"מ לשליח קטן, שלא רק שלא אומרים בו 'חזקה עושה שליח עושה שליחותו' אף במילי דרבנן כמבואר במשנה בעירובין שם, אף אין לו לקטן נאמנות כלל, ומ"מ אם השליח הקטן חוזר עם משלוח מנות מהיעד, יש לומר שסגי בכך כהוכחה שאכן המשלוח מנות הגיע ליעדו, אמנם אם מקבל משלוח מנות מהיעד שלא על ידי השליח ההוא עצמו, יש לומר שאין זו הוכחה לכך שקיבל את המשלוח מנות, ושלח זאת מעצמו ומיוזמתו ולא כתשובה למשלוח המנות שקיבל. וכאן יש מקום להעיר מה ששמעתי כמה פעמים מהגרש"א שטרן שליט"א לגבי קטן בטבילת כלים שמבואר בהלכה שאין לסמוך על קטן בטבילת כלים (ובכלי מתכות שטבילתם מהתורה י"א דאין לסמוך אף על מי שהגיע לגיל י"ג ואין ידוע אם הגיע לכלל סימנים - עיין רעק"א ופ"ת סוף סימן ק"כ בשו"ע יו"ד) ופעמים שרואים ילד קטן אשר נשלח לטבול את הכלים, ואין מניחים לו אלא לוקחים את הכלים וטובלים במקומו, ומחזירים לקטן את הכלים כשהם טבולים, ולא מתקנים בכך, משום שאין בעיה בעצם טבילת הכלים של ילד קטן ואפילו אם הכלי נפל מאליו למקווה עלתה לו טבילה לרוב הפוסקים, אלא הבעיה בנאמנות של הקטן לספר לאביו שטבל את הכלי, ואם כן מה הועילו חכמים בתקנתן בכך שלא הניחו לקטן לטבול את הכלי בעצמו? במקום זאת היה להם להשגיח על הקטן שטובל את הכלים כמו שצריך, ולכתוב להוריו פתק שאכן הכלי נטבל ודו"ק (ויש שרצו לחדש שאם הקטן חוזר ממקווה הכלים והכלים רטובים הרי זה ידיים מוכיחות שאכן טבל את הכלי במקווה ואפשר לסמוך על זה, אמנם שמעתי מהרב יחזקאל שוורץ שליט"א שגם זה אינו מאחר שמי יימר לן שאכן טבל את הכלי כמו שצריך, והוריד את כל החציצות לפני הטבילה ולא לאחריה, וכן שטבל את כל הכלי בבת אחת ולא בשני פעמים וכן על זה הדרך)
ח - לרבי יעקב ברייש זצ"ל חלק או"ח סימן רל"ה.
ט - רבינו שמשון ור"י בתוס' בעירובין דף ל"ב עמוד א' ד"ה 'רב ששת', ומבואר בשו"ת נו"ב מהדורא קמא אבן העזר סימן ב' שנקט שרוב הראשונים פסקו להלכה כרב ששת.
י - והתנו תנאי זה כדי ליישב את רב ששת עם סתמא דגמ' במסכת גיטין הנ"ל (וגמרות נוספות) ששם איירי באופן כזה שאם השליח לא עשה שליחותו - לקדש אישה, לא גרם למשלח איסור ולכן נקטה הגמ' שבכה"ג חזקה זו רק לחומרא ולא לקולא.
יא - שו"ת יביע אומר חלק ט' אורח חיים סימן ע"א.
יב - וכגון תוס' במגילה י"ט עמוד ב' שהקשו מדוע קטן שהגיע לחינוך אינו מוציא את הרבים בקריאת המגילה, הרי קריאת המגילה היא מדרבנן וקטן הוא דרבנן ואתי דרבנן ומפיק

דרבנן, ותי' דקטן הוא תרי דרבנן, ואילו היו נוקטים שיש לזה דין של דברי תורה, לא קשיא מידי מעיקרא (ושמא י"ל שתוס' הוצרכו לתירוץ זה משום קריאת המגילה של הלילה ודו"ק)

יג - הנה יש להעיר הן על דברי ה'חלקת יעקב' והן על דברי ה"יביע אומר' שהעלו להקל על סמך הראשונים שפסקו כרב ששת ובגוונא שיבוא המשלח לידי עבירה, ורצו לומר שה"ה כאן אם השליח לא יביא את משלוח המנות אל יעדו יבוא המשלח לידי עבירה - ביטול מצוות משלוח מנות, דהנה בזמננו היום רובם ככולם לא מסתפקים במשלוח מנות אחד, אלא מרבים במשלוחי מנות איש לרעהו להרבות שלום ורעות, וא"כ סובר השליח שאין המשלח סומך רק עליו, ולא יקרה כלום אם יתרשל בשליחותו, וא"כ בכה"ג לא שייך לצרף שיטות הראשונים הנ"ל, אמנם רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, שמכיוון ששולח הרבה משלוחי מנות א"כ בוודאי אחד מהם ידוע לו שהגיע ליעדו, וממילא לק"מ וכמ"ש לקמן, והערת הגרש"ק תעמוד רק באופן ששולח משלוח מנות אחד והשליח מודע לכך, או באופן ששולח את כל משלוחי המנות שלו על ידי שליח ולא מברר אם הגיעו ליעדם ודו"ק (והסתפקתי באופן ששולח כמה וכמה שליחים, אם בכה"ג יכול לסמוך על חזקה שליח עושה שליחותו, דאולי נאמר שרק בשליח אחד חוששים אנו שמא לא עשה שליחותו, אבל באופן ששלח כמה שליחים שמא אנו אומרים שבוודאי אחד מהם עשה את שליחותו, וי"ע בזה בטעם הדבר מדוע בדין תורה לא מסתכמים על חזקה זו עיין בשיטמ"ק נזיר י"ב, ובספר המקנה 'שליחות כללים' כלל כ"כ פרט כ"ז וצ"ע)

יד - הנה שמעתי להעיר על תי' זה מהרב יחזקאל שוורץ שליט"א שהרי גם בשולח עירובו על ידי שליח, אם לא יעשה השליח שליחותו, הרי שהעירוב גזל בידו, ובכ"ז סומכים עליו רק משום דאיירי בדרבנן, ובדרבנן חזקה שליח עושה שליחותו (או משום שיבוא המשלח לידי עבירה) ובע"כ משום שחוששים שמא נאנס בדרך ולא עשה שליחותו וממילא הוי גזל באונס, וא"כ ה"ה לגבי שליח למשלוח מנות, אמנם המעיין במשנה בעירובין שם, יראה דאיירי ששלח עירובו ביד חרש שוטה וקטן ועומד ורואהו, עד שמגיע השליח שצווה אותו קודם לכן לקחת את העירוב מיד החש"ו, ובכה"ג אם לא יעשה שליחותו, כלומר לא ייקח את העירוב, לא יכשל בגזל, שהרי העירוב מעולם לא הגיע לידו, ומדוייק בשאלת הגמ' ששאלה 'ודילמא לא מקבל מיניה', ולכא' מדוע לא שאלה 'ודילמא לא יעשה שליחותו'? ובע"כ שאחר שכבר קיבל לידיו אין חשש שלא יעשה שליחותו משום גזל, ומשום כך הגמ' שאלה רק שמא לא יקבל מיניה ודו"ק, ובכך יש ליישב הערת התוס' שם ד"ה 'וליחוש' שבאופן ששלח כל השליחות ביד השליח, אין זה מדין הרגיל של שליח עושה שליחותו, משום שיש כאן חשש גזל אם לא יעשה שליחותו, אמנם מכך שתוס' הוצרכו לדבריהם משמע שלא סברו כך, וכן מל' השו"ע או"ח סימן ת"ס סעיף ח' לא משמע כך (שכתב חזקה זו על הנחת העירוב ולא על קבלת העירוב מיד החש"ו) וכן יש לעיין מסוגיית הגמ' בגיטין ס"ד שגם שם הגט שווה כסף ואם לא יביא לאישה את הגט הרי גזל הוא בידו. ובלמדנו עניין זה בשיעור השבועי העיר ר' דן טולדנו הי"ו הערה נוספת על תי' זה שלעניין גזל יש להעמיד באופן שהשליח יחזיר את המשלוח מנות לאחר הפורים למשלח מאחר ולא ביצע את שליחותו, ונמצא שאין גזל בידו, וכל הסוגיא היא רק משום 'שליח עושה שליחותו ודו"ק.

סיפור לשבת

"היהודי הטוב מגוסטינין"*

'היהודי הטוב מגוסטינין' כינו הכול את הצדיק רבי יחיאל־מאיר ליפשיץ, רבה של גוסטינין וממנהיגי יהדות פולין בדורו. ולא בכדי. טוב ליבו יוצא דופן היה. רחמיו על כל אדם באשר הוא, לא ידעו גבול. אשר על כן, מרבה היה מאוד בנתינת צדקה ובעשיית גמ"ח על כל סוגיו ותצורותיו.

גם במצוות הכנסת־אורחים הידר במידה בלתי רגילה. מספרים עליו, כי לעיתים לא סעד את ליבו רק משום שלא מצא אורח להזמין אל שולחנו, לסעוד עמו את אותה הארוחה. לא־פעם ולא־פעמיים אף הלין עוברי אורח עלובי חיים במיטתו, בעוד הוא עצמו מסתפק בחלופה מאולתרת.

רוחו של 'היהודי הטוב' שרתה על גוסטינין כולה. טוב ליבו הקרין על כל תושבי העיירה, שהצטיינו אף הם ברגישות למצוקות הזולת. זר כי נקלע לעיירה, מוקף היה תכף ומיד בתושבים רחמניים אשר הציעו לו אירוח ותמיכה, ככל שהגישה ידם.

דמותו המכורבלת של ההלך העני, שנקלע בעיצומו של יום חורפי סוער לבית־המדרש בגוסטינין לא הייתה אפוא חריגה בנוף המקומי. כמוהו פקדו את העיירה עוברי אורח רבים, אשר הסתמכו על טוב ליבם ונדיבותם של בני המקום. השעה הייתה שעת דמדומים שבין מנחה לערבית. בחוץ שרר קור עז ביותר שאף נתן את אותותיו בפניו הסמוקות של ההלך. ואולם מתחת לשכבת בלויי הסחבות שעטה האיש על גופו, הסתתר בכל זאת אדם שהתנהגותו שונה מהמקובל. כאשר ניגשו אליו באי בית־המדרש והציעו לו משקה חם להשיב את הנפש, הזמנה לביתם לפוש מטורח הדרך ועוד כיוצא בזה, נענו אלה בפנים זעופות ובנהמה רוטנת. רק לאחר שהבינו כי אין ברצונו של ההלך כי 'יפריעוהו' - הניחוהו לנפשו.

בגמר תפילת ערבית פרש לו ההלך לקרן זווית, הניח את תרמילו על שולחן, והחל נובר בו. כעבור רגע הוציא מתוכו מספר פרוסות לחם עבשות, שארית של ירק כלשהו ובקבוק עם מעט מים. שוב היה מי שליבו נכמר בקרבו על ההלך המסכן. הלה עשה ניסיון נוסף, והציע לו לבוא אל ביתו ולזכות בארוחה ראויה לשמה. אך גם הוא נדחה בעצבנות מופגנת על־ידי ההלך.

על הספסל הסמוך לאח המבוערת התיישב המרא־דאתרא עם גמרתו ושקע בתלמודו. האש שעלתה מהאח לא הייתה מספקת כדי לחמם כראוי את חלל בית־המדרש, ועל־אף המעיל שלבש הצדיק, הוא נאלץ לנענע את גופו על־מנת שהקור העז שחדר מבעד לכתלים הלא־עבים לא יפריעו בלימודו.

בינתיים סיים ההלך התימהוני את ארוחתו הדלה. החום המועט שהפיצה האש הקטנה והולכת באח, משך אותו אל הספסל שעליו ישב 'היהודי הטוב' ולמד. הזמנת ההלך לסעודה ולמנוחת לילה בביתו של הרב, הייתה בלתי נמנעת. אבל ההלך, שלא דקדק בענייני כבוד ונימוסים, דחה גם את הזמנת הצדיק בנהמה לא־ברורה. אנחה קלושה פרצה מפיו של רבי יחיאל־מאיר; אנחת צער ורחמים. מיד לאחר מכן שב אל אותיות הגמרא. בשלב כלשהו התגברה עייפותו של ההלך והוא החליט להשתרע על הספסל. הסיט עצמו הצדיק עד לקצהו המרוחק ביותר של הספסל, מפנה את רוב שטחו לאיש. ללא כל מחווה של הכרת־תודה סידר ההלך את תרמילו מתחת לראשו ובתוך דקות מספר שקע בשינה עמוקה. לרגע העיף בו רבי יחיאל־מאיר מבט רחום. הוא ידע כי בתוך שעה קלה תכלה האש שבאח את גזרי העץ האחרונים, והקור במלוא עוצמתו ישתלט על בית־המדרש. הוא עצמו יפרוש אז לביתו, אך מה יהיה על ההלך זה? מחשבה ברוח זו עברה בראשו של הצדיק. ואולם לאחר שאמד את שכבת הבגדים והמעילים שעטפו את ההלך הנרגן והעקשן, נחה דעתו והוא יכול היה לשוב ללימודו. בחצות הלילה, כשעתיים לאחר

המשך בעמוד הבא...

מועד חזרתו הקבוע של הרב לביתו, הבחינה הרבנית בהעדרו ודאגה קלה לשלומו התגנבה לליבה. מיהרה הרבנית לשתף בדאגתה את שני בניה הגדולים. אולם אלה מיהרו להרגיעה. "נראה כי אבא נשאב אל תוך הלימוד", העלה לייבוש סברה. "ואולי נועד הוא עם הדיינים בעניין הלכתי בוער...", הציע ישראל־משה. הועלתה גם האפשרות כי עניין ציבורי חשוב הוליך את רגלי הרב אל בית־הקהל והוא שמעכבו שם. בשומעה את הדברים נחה דעת הרבנית. "ואולי מצוות ביקור־חולים או... עניין של שלום־בית - גרם לאיחורו", חלפו במוחה אפשרויות נוספות. בשעה שלוש אחר חצות הקיצה הרבנית משנתה. מבט חטוף גילה את יצועו הריק של הצדיק. בדיקה נוספת העלתה כי גם בשאר חלקי הבית אין הוא נמצא. הפעם לא היה עוד כל הסבר מניח־דעת להיעדרות מהבית. בלב הולם וחרד העירה את שני בניה שנדבקו אף הם מחרדתה. במהירות התלבשו בבגדיהם החמים ויצאו לחפש את אביהם. התחנה הראשונה הייתה, כצפוי, המקום האחרון שבו הם ראו את אביהם - בית־המדרש. אבל כשהתקרבו לבית־המדרש פג ליבם. ממרחק־מה כבר אפשר היה לראות כי המקום חשוך לגמרי. בלי לבזבז זמן ולהיכנס פנימה, שמו פעמיהם היישר לעבר בית־הקהל. אך גם שם שררה עלטה מוחלטת. המשיכו אפוא לבתיהם של הדיינים ושל פרנסי הקהילה. הסיבוב התפרש על פני כל העיירה כולה. בכל מקום ומקום קידמו את פניהם אפלה ודממה. למרות ההתרוצצות הממושכת וחרף הקור העז שחתך בפניהם ובכפות ידיהם, שני הבנים לא חשבו לרגע להרפות מחיפושיהם. להפך, ככל שהזמן נקף כך גבר חששם לשלום אביהם.

אובדי עצות החליטו השניים לחזור פעם נוספת לבית־המדרש. אולי תרדמה נפלה על אביהם; שמא חולשה תקפה אותו; ומי יודע אם לא חמור מכך, חלילה...

בלבבות הולמים לחצו על ידית הדלת ונכנסו פנימה. אפלה סמיכה מילאה את המקום. הקור בתוך בית־המדרש היה קרוב מאוד לקור ששרר מחוצה לו. הם החלו מגששים דרכם בין השולחנות והספסלים. "אבא!", קראו הבנים. באותה שנייה פילחה את הדממה קריאת "ששש..." נמרצת, שכמו הקפיאה את דמם והותירה אותם כמסומרים למקומותיהם. כעבור שנייה נוספת שמעו את קול אביהם לוחש אליהם: "לייבוש? ישראל־משה?... קירבו נא לכאן. פה, ליד האח. אבל עשו זאת בבקשה בשקט מוחלט. יהודי ישן כאן לצידי"...

חרש פסעו השניים, עקב בצד אגודל, לכיוון שממנו עלתה הלחישה. כשהגיעו אל אביהם, מצאוהו יושב על מקומו רועד מקור ושיניו דא לדא נקשן. לפתע הבחינו בראש אנושי מונח ליד אביהם, נושם נשימות כבדות וקצובות. "הלך זר נשכב כאן לצידי בעודי לומד", הסביר אביהם וקולו רועד מהצינה. "את תרמילו הניח על שולי מעילי וכך נרדם. לא יכולתי אפוא לזוז פן אעירהו משנתו...". נדהמו הבנים מהסיבה שגרמה לאביהם הצדיק לעשות את הלילה בבית־המדרש החשוך והקר. בלית ברירה נאלצו לחוש לביתם, להביא עמם מעיל אחר לאביהם. בשובם סייעו לו להיחלץ מתוך המעיל ששוליו תפוסים היו תחת תרמילו וראשו של ההלך לבל יתעורר משנתו. או־אז לבש הצדיק את המעיל אשר הובא לו, ובהותירו את מעילו על הספסל, פנה ושב לביתו. הנה כי כן, במקרה זה כמו באין־ספור מקרים אחרים הוכיח הצדיק רבי יחיאל־מאיר כי ראוי הוא לתוארו וכי תוארו ראוי לו - 'היהודי הטוב מגוסטינין'.

*מאת הרב זלמן רודרמן, מתוך הסדרה 'בין הדגים לזמירות'

שביבים / שאול שיף

גם בחיפה ולוד

וכך כתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל לרב העיר לוד:

על דבר השאלה בנוגע לקריאת ימי הפורים בלוד - הנה דין לוד כדין שאר עיירות (העתיקות) בארץ ישראל, וקורין בי"ד ובט"ו, ומברכין בי"ד. וכך הוא המנהג, עיין בלוח לארץ ישראל להגרי"מ טוקוצינסקי ז"ל. וכן פסק לרבה הראשי של חיפה, שיש לקרוא המגילה גם בי"ד וגם בט"ו ומברכין בי"ד.

גדר אביון דפורים

וגם זה מפסקי הגרי"ש אלישיב: אפילו מי שהוא מסודר בפרנסתו ויש לו כדי מחייתו למזונות ומלבושים עבורו ועבור בני ביתו, אבל יש לו במשך השנה הבאה חובות הכרחיים, כגון הכנסת כלה, או הוצאות רפואיות או שכירות דירה, וכמו כן מי שהוא בעל חוב לצורך הוצאות חייו ואינו יכול להסתדר עם החובות וחייב תמיד לגלגל מזה לזה - כל אלו הרי הם בגדר "אביונים" דפורים ומקיימים בהם "מצות לאביונים דפורים".

אמנם אם לאלמנות ויתומים הוקם ונוסד "קרן" ויש להם מספיק עבור כל הוצאותיהם למשך השנה הזאת, וגובים עבורם רק בכדי שיהיה להם גם למשך השנים הבאות, או כדי להכניסם לחופה בהגיע פרקם - הרי הם אינם בכלל "אביונים" דפורים, מאחר שעבור כל הוצאותיהם לשנה זו יש להם, שוב לא חשיבי אביונים לקיים בהם מצות מתנות לאביונים דפורים.

וסירב להורות לוועד הרבנים

אחד מבאי ביתו של הרה"ג רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, פנה אליו שיבקש מרבני "ועד הרבנים לענייני צדקה בארה"ק" עבור אחד מיודעיו ומכיריו, שיכללו ברשימת הזקוקים לתמיכה באחת המגביות של "ועד הרבנים". הבשיב לו הגר"י פישר, שיכול לכתוב מכתב המלצה אבל אינו יכול "להורות" שצריך להכניסו לרשימת הזקוקים

לתמיכה. והטעים את דבריו, שהלא אין הוא יודע את מצבם של כל המבקשים עזרה, כך שייתכן שמחמתו יוציאו אחר שזקוק יותר לעזרה, ולכן המליץ בלבד עבור מי שהוא מכיר.

מזמור כ"ב בתהילים

כתב בספר קב הישר (פרק צ"ז): וכל מי שצריך רחמים על איזה דבר שהוא צריך להתפלל, יקח פנאי לעצמו "ביום תענית אסתר" ויאמר תחילה "מזמור כ"ב" בספר תהילים (אילת השחר). ודרשו רז"ל דאסתר הייתה נקראת אילת השחר. ואחר כך ישפוך שיחו לפני ה' ויבקש בקשתו, ויזכיר זכות מרדכי ואסתר אשר בזכותם יעתר לו הקב"ה ויפתח לו שערי רחמים ותקובל תפילתו ברצון.

רמז מהתורה לסעודה בפורים

מובא בספר "שביל הצבי" עמוד ק"ה בשם "ילקוט משה", דבפרשת וירא (בראשית כ"א, ח') כתוב "ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק". "הגמל" אותיות "מגלה", כי יצחק נולד בפסח והמנהג היה לגמול את הילד לאחר עשרים ושלושה חודש, דהיינו, חודש לפני סוף זמן ההנקה, שהוא עשרים וארבעה חודש, כדאיתא בכתובות דף ס' עמוד א'. ומכאן, דיום הגמל את יצחק היה בפורים לאחר כ"ג חודש מלידתו בפסח, וזה מרומז באותיות הגמל שהן אותיות "מגלה" ולכן עשו משתה גדול לכבוד פורים. (וכל הנ"ל ראה אור בקובץ "מבקשי תורה" בעריכת הרב שלום אליעזר רוטר שליט"א)

שלימות מדת השלום: התבטלות

נודע בשערים שהגרשי"ז אויערבך זצ"ל היה איש שלום. מעולם לא הייתה לו שייכות עם ריח של מחלוקת. ושמעתי מפי קדשו של הגרשי"ז על דברי המדרש בפי בראשית 'גדול השלום שלא התחיל הקב"ה לברוא דבר בעולמו אלא בשלום, שנאמר ויאמר אלקים יהי אור. ומנין שהאור שלום? שנאמר יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע'. ויש להבין מה שייכות לשלום עם אור? וביאר הגרשי"ז, שהמים והאש הם שני הפכים, אך רואים שהם לוחמים זה בזה עד שאחד מהם נכנע לשני.

כששופכים מעט מים על האש, תחילה המים מתנגדים אך האש מתגברת ומייבשת את המים. ברם, כשיוצקים הרבה מים על האש, האש נכנעת כלפי המים. זה אינו נקרא שלום. זו כניעה. הייתה מלחמה ואחד ניצח את חברו. כמו כן ישנם אנשים שעושים שלום ע"י כך שמכניעים את היריב ומשתיקים אותו. זה אינו שלום כלל.

השלום האמיתי הוא כדוגמת מערכת היחסים בין האור לבין החושך. כשקיים חושך בבית ומדליקים נר, לא הייתה כאן מלחמה בין חושך ואור. אף לא אחד מהם נכנע בפני חברו. אפי' אם נאמר שהחושך הוא מציאות בפני עצמו, הרי אין החושך "צועק" כשהוא צריך להיעלם. לעומת המים והאש ששומעים את קול מלחמתם. משא"כ בין חושך לאור אין קול מלחמה, כי החושך אינו מתמעט ונכנע כלפי האור, אלא שהוא נעשה אור. כי החושך מבין מעצמו שאין לו קיום סמוך לאור. כך צריך להיות שלום אמיתי, שתהיה איש שלום כזה, שכל מי שהוא בעל מחלוקת יעבור לידך ולא ילחם איתך כלל. שתהיה מציאות כזאת שאי אפשר לעשות איתך מחלוקת, כשם שהחושך מבין שאינו יכול לחלוק על האור.

אמנם בתחילת הבריאה היו האור והחושך משמשים בערבוביא, שהוא עניין שאין לנו השגה בו, כי מאז שקרא הקב"ה לאור יום ולחושך לילה, נעשה שלום כזה שכל אחד השיג שאין לו מציאות במקום חברו. ואין זה נכנס לתחומו של זה.ועל זה נאמר יוצר אור וכו' עושה שלום, כי שלום השלם הוא כמו אור שאינו מגרש ומכניע את החושך, אלא שהחושך מתבטל ואינו מציאות כלפי האור. כי מבין שאין עם מי לעשות מחלוקת. מה שא"כ האש והמים עדיין לוחמים זה עם זה תמיד. שלום אמיתי הוא כמנהגו של הגרשי"ז זצוק"ל.

(משיעורו היומי,יום ב' של הרה"ג מנשה ישראל רייזמן שליט"א)

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il